

עורכים: פרופ' עפרה בנג'ו והראל חורב כרך 1, מהדורה מיוחדת מס' 1005, 24 בפברואר 2011

המערכת הפלסטינית נוכח הטלטלה במזרח-התיכון:

האם מתחזקת הסבירות להכרזה חד-צדדית על מדינה עצמאית?

מיכאל מילשטיין

הטלטלה העזה הפוקדת את המזרח-התיכון בשבועות האחרונים מעמידה את המערכת הפלסטינית בפני מציאות אסטרטגית חדשה. במוקדה, שינוי המשטר במצרים - אחת המדינות המשפיעות ביותר בזירה הפלסטינית בעשורים האחרונים, וכן האפשרות כי התבערה המתפשטת באזור תסיט את תשומת הלב הבינלאומית מהעניין הפלסטיני.

המציאות הסבוכה שאליה נקלעה המערכת הפלסטינית, ובמיוחד ממשל אבו מאזן, עלולה להוביל את הפלסטינים לנקוט במהלכים דרמטיים שתכליתם פריצת הקיפאון המדיני המתמשך ומניעת תהפוכות כמו ביתר העולם הערבי. במסגרת זאת, ממשל אבו מאזן עשוי לשקול ביתר שאת שתי דרכי פעולה האמורות להשלים זו את זו: לקדם את רעיון ההכרזה החד צדדית על מדינה פלסטינית בגבולות 1967, לצד הגברה של החיכוך העממי עם ישראל בגדה המערבית.

לפי שעה, נראה כי התמורות האזוריות מסבות נזק לממשל אבו מאזן, בעוד שהחמאס תופסת אותן כתפנית אסטרטגית חיובית. בהקשר הזה בולטת במיוחד הפרשנות המנוגדת שנותנים שני הצדדים לקריסת ממשל מבארק. מבחינת ממשל אבו מאזן, אבד לאש"ף נכס אסטרטגי. שחקן, ששימש כמעט 30 שנים בעל ברית של הנהגות אש"ף והרשות הפלסטינית וחלק עימם אינטרסים רבים ובראשם: תמיכה בתהליך המדיני האזורי; זיקה הדוקה

לממשל האמריקני; והתנגדות עזה לאתגר האסלאמי במרחב. החמאס מנגד רואה במהפכה במצרים תמורה חיובית. זאת, נוכח היעלמותו של משטר שנקט מדיניות נוקשה כלפי ממשל התנועה ברצועה, במיוחד בכל הנוגע לפעילות מעבר הגבול ברפיח ולסיכול הברחות אמצעי הלחימה. יתרה מזאת, השינוי במצרים מחזק את מעמד האחים המוסלמים במדינה, שהינה תנועת האם של החמאס, דבר הנתפס בעיני האחרונה כפתיחת עידן חדש ביחסים בינה לבין קהיר.

לקריסת משטר מבארכ מתווספת גם המבוכה הגדולה שאליה נקלעה ארצות-הברית בעקבות העמדות שבהן נקטה נוכח הזעזועים במזרח-התיכון, ובמיוחד המהפכה במצרים. כמו שחקנים אחרים באזור שכרכו את גורלם במשענת האמריקנית, מתעוררת גם בממשל אבו מאזן תהייה לגבי מידת אמינותה של וושינגטון, במיוחד אם תצטרך הרשות הפלסטינית לנקוט מהלכים כוחניים נגד אתגרים דומים לאלה שמתעוררים בעולם הערבי. המגמה הזאת, נתפסת כמובן כחיובית בעיני החמאס השותפה לשאיפה של כל החברות במחנה ההתנגדות באזור, ובראשן איראן, לצמצום ההשפעה של ארצות-הברית במזרח התיכון.

יוזכר, כי ערב הטלטלה באזור, כבר היה ממשל אבו מאזן נתון במצוקה גדולה נוכח הפרסום הנרחב שנתנה רשת אל-ג'זירה לחשיפת מסמכי המשא ומתן בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית בשנים 2007-2008. החשיפה גילמה, לכאורה, נכונות של אבו מאזן לויתורים בנושא זכות השיבה. הדיה ממשיכים להישמע במערכת הפלסטינית ולשמש ככלי ניגוח בידי החמאס נגד הרשות הפלסטינית. אם לא די בכך, בחודשים האחרונים אף נחשפו סדקים בצמרת הרשות, ששיאם בהרחקתו של מחמד דחלאן משורותיה על רקע סכסוך בינו לבין אבו מאזן.

כדי להיחלץ מהמשבר העמוק שאליו נקלע, נקט ממשל אבו מאזן בשבועות האחרונים בכמה מהלכים דרמטיים. בזירה הפנים-פלסטינית הכריז על נכונות לקיים בחירות לפרלמנט ולנשיאות עד סוף השנה (אם כי אבו מאזן הבהיר שהן לא תערכנה אם חמאס לא תתיר את קיומן גם ברצועה). בנוסף, פירוקה

של ממשלת סלאם פיאד הוקדם לקראת כינונה של ממשלה חדשה בראשותו, שבה כנראה יהיה לפתח ייצוג גדול יותר. בזירה הבינלאומית - הוגשה הצעה חריגה לגינוי ישראל במועצת הביטחון של האו"ם על רקע המשך הבנייה בהתנחלויות. המהלך אומנם נבלם הודות להטלת וטו אמריקני, אך הפלסטינים הכריזו כי ינסו לשוב ולקדמו בקרוב. במישור העממי הוכרז על כוונה לערוך בזמן הקרוב "ימי זעם" נגד ישראל בגדה המערבית, מהלך המקפל בחובו - כמו תמיד - פוטנציאל להתפתחויות אלימות שעלולות לצאת מכלל שליטה של ההנהגה הפלסטינית.

נראה כי ברקע למכלול המהלכים עומדת הבנה של ממשל אבו מאזן כי דימויו זהה במידה רבה לזה של הממשלים הערביים המתמודדים כיום עם מחאה עממית גואה. על מנת לבלום התפתחות של תרחישים דומים, מקדם אפוא אבו מאזן מדיניות שתכליתה כפולה: מצד אחד, לשפר את דימויו מבית ולחזק את הזיקה והנאמנות אליו מצד הפתח, מפלגת השלטון בגדה המערבית; ומצד שני - להסיט את תשומת הלב הציבורית לעבר ישראל, בין היתר על ידי ליכוד הפלסטינים תחת הקונצנזוס של המאבק נגד ההתנחלויות.

גל המחאה הנרחב שהקיף קהלים רבים בעולם הערבי נגד הממשלים באזור לא מצא לו עד כה אחיזה ברחוב הפלסטיני. ואולם, לשתי הישויות היריבות בזירה הזאת, ובמיוחד לממשל אבו מאזן, יש חשש כבד מפני התפתחות תרחישים שכאלה. למרות השיפור ההדרגתי במעמד הפתח ובמצב הביטחוני והכלכלי בגדה המערבית, ממשיך הארגון לסבול מדימוי ציבורי בעייתי בדומה ליתר מפלגות השלטון בעולם הערבי, כדוגמת המפלגה הלאומית הדמוקרטית במצרים או ה-FLN באלג'יריה. החמאס אומנם זוכה לתמיכה ציבורית רחבה יותר מהפתח, אולם גם היא מתמודדת עם בעיות קשות בתחומי הכלכלה והחברה, במיוחד נוכח הסגר המתמשך על הרצועה.

לאור התפתחויות הללו, אין לפסול את האפשרות כי אבו מאזן ינקוט כבר בזמן הקרוב מהלכים נועזים מאלה שקידם בעבר, במיוחד כלפי ישראל. המגמה הזאת עלולה לקבל תאוצה לא רק בשל החשש להיקלע לגורל זהה לזה של מבארכ, אלא גם בשל שחיקה של בלמים מסורתיים שפעלו על

הפלסטינים, ובראשם השפעתן המתנת של מצרים ושל ארצות-הברית. בהקשר הזה, מתחזקת במיוחד הסבירות שממשל אבו מאזן ישקול ביתר שאת את רעיון ההכרזה החד-צדדית על מדינה בגבולות 1967. הרעיון זוכה כבר עתה לתמיכה בינלאומית גוברת, במיוחד מצד מדינות אמריקה הלטינית וחלק ממדינות אירופה. זאת, לצד עידוד מהלכים עממיים במוקדים שונים בגדה המערבית, ובמיוחד נגד גדר ההפרדה או ההתנחלויות. במישור הפנימי צפוי כנראה ממשל אבו מאזן לנסות ולחדש את מגעי הפיוס עם חמאס בניסיון לזכות בנקודות זכות מצד הציבור הפלסטיני ולרכז את ביקורת התנועה נגדו. באשר לחמאס, לא נראה שביטחונה העצמי הגובר יוביל אותה בטווח הקרוב לחידוש הפעילות הצבאית הנרחבת נגד ישראל ברצועה. עם זאת, התנועה צפויה להתמקד בהידוק קשריה עם הממשל העתידי במצרים, ובמיוחד עם הנהגת האחים המוסלמים. קרוב לוודאי שהיא תבקש באמצעות מהלכים כאלה לבטל את ההגבלות השונות שהטיל עליה משטר מבארכ, ובראשן הגבלת התנועה אל הרצועה וממנה. בדרך זאת, היא תחתור לנטרל את הסגר הישראלי המוטל על האזור מזה כחמש שנים, מה שיסייע לה כמובן בחיזוק מעמדה בשלטון.

כל ההתפתחויות הללו עלולות לקלוע את ישראל כבר בחודשים הקרובים ללחץ מדיני גובר מצד הקהילה הבינלאומית ולהחרפת הדילמות הביטחוניות שלה. התממשות התרחישים האלה עלולה גם לחדד את דימויו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני כמקור העיקרי לחוסר היציבות באזור - דימוי שנדמה כי התעמעם במידה מסוימת בעקבות הטלטלה הנוכחית במזרח-התיכון.

הנך נמנה על רשימת התפוצה של מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. אם ברצונך שלא להימנות עליה אנא שלח דוא"ל לכתובת listserv@listserv.tau.ac.il עם הכותרת "unsubscribe dayan-center".

במידה והינך מבקש להכנס באופן קבוע לרשימת התפוצה של מאמרי "צומת המזה"ת" אנא שלח הודעה ל Dayancen@post.tau.ac.il